

УДК 37.015.31:172.15:321(477)

КОВАЛЬ Андрій Валерійович,

аспірант кафедри педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
e-mail: sktigers.koval@meta.ua

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті здійснено аналіз сучасного стану проблеми патріотичного виховання молоді в Україні. Розглянуто низку державних нормативно-правових документів, спрямованих на розвиток та активізацію патріотичного виховання. У стислій характеристиці найбільш важливих нормативно-правових документів, розглянуто етапи їх прийняття, проаналізовано теоретико-проектний та організаційний рівні політики, що формують цілісну державну систему патріотичного виховання. Автором надано рекомендації щодо чітких кроків для підвищення ефективності процесу патріотичного виховання.

Ключові слова: патріотизм, виховний процес, патріотичне виховання, освіта, нормативно-правова база, державна політика.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави вкрай необхідно докласти багато зусиль для виховання нації патріотів, фізично і духовно сильних громадян, здатних виборювати і відстоювати українську державність. У цьому контексті патріотичне виховання молоді має стати невід'ємною складовою системи забезпечення національної, гуманітарної безпеки держави.

Актуальність теми обумовлена необхідністю комплексної та цілеспрямованої державної політики у сфері патріотичного виховання молоді саме на етапі становлення нової української нації – нації патріотів, від якої залежить майбутній успішний розвиток нашої держави.

Закріплення питань патріотичного виховання на законодавчому рівні, створення ефективних механізмів реалізації державних програм із проблем патріотичного виховання може гарантувати ефективність цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя для розуміння принципів, на яких формується та реалізується державна політика у сфері патріотичного виховання молоді розкрито в дослідженнях таких вчених як Е. Афонін, В. Бакуменко, Є. Бородін, М. Головатий, Ю. Кальниш, В. Князев та ін. Ю. Куц, В. Мартиненко,

М. Перепелиця, А. Попок, В. Ребало, Т. Сенюшкіна, Ю. Сурмін, С. Телешун, В. Тертичка, В. Трощинський, Л. Чупрій та інші теж досліджували окремі аспекти державного регулювання цього процесу. Але в своїх дослідженнях акцент зроблено лише на формуванні патріотичних цінностей, а от різноманітність суб'єктів та способів національно-патріотичного виховання залишаються нерозглянутими. Відтак, потреба у цілеспрямованому, систематизованому та комплексному обґрунтуванні проблеми формування та реалізації політики нашої держави у сфері патріотичного виховання молоді залишається вкрай актуальною та потребує вирішення на державному рівні.

Мета статті – аналіз діяльності державних інституцій щодо створення нормативно-правового забезпечення процесу патріотичного виховання молоді; розробка пропозицій щодо подальшого вдосконалення його ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Патріотичне виховання спрямоване на формування особистості, яка є соціально і політично активною, яка любить свою Батьківщину, пишається історією своєї країни, розуміє місце кожної людини і нації в світовому соціокультурному просторі. Доведено, що елементами системи патріотичного виховання є об'єкти, суб'єкти, цілі, ресурси, засоби, соціально-культурне середовище, зв'язки і відносини між ними. Ця система складається з відповідної структури, нормативно-правової бази виховної діяльності на всіх рівнях, а також комплексу заходів щодо формування патріотичних відчуттів і свідомості молоді [1].

У сфері патріотичного виховання має бути наявним теоретико-проектний рівень політики, який характеризується аналітичною діяльністю, спрямованою на формулювання ефективності процесу формування молоді людини – майбутнього патріота. Це дозволяє схарактеризувати роботу з патріотичного виховання та створити рекомендації, програми, соціальні проекти спрямовані на дієвість системи патріотичного виховання. На цьому підґрунті формується політика у сфері виховання патріотизму, яка визначає мету, пріоритети, напрями роботи щодо виховання громадянина і патріота Вітчизни.

Організаційний рівень політики у сфері патріотичного виховання має бути скерований на створення та регулювання умов процесу реалізації системи патріотичного виховання. Ці два рівні політики формують цілісну комплексну систему патріотичного виховання.

Потенціал патріотичного виховання молоді може ґрунтуватися в сучасних умовах на принципах поєднання та інтеграції інтересів суспільства, молоді як специфічної групи і окремої особистості молоді людини як її повноцінного суб'єкта, якому важливо створити всі необхідні умови для повноцінної самореалізації як громадянина і патріота України [2].

Патріотичне виховання, як і будь-який виховний процес, – це довготривалий, поступовий, систематизований процес педагогічного впливу на особистість – її свідомість, світосприйняття, почуття, волю, на психічний і фізичний розвиток. Для результативного, позитивного впливу виховних методів сам процес має бути упорядкованим, із визначеними складовими, такими як:

- організаційні структури: державні установи; наукові та освітні установи; громадські організації; релігійні організації; творчі об'єднання; родина;

- законодавча, науково-правова база: нормативно правова база патріотичного виховання; науково-методичні основи виховання патріотизму; засоби масової інформації;

- методика виховання: напрямки, засоби, форми, методи та принципи виховання.

Отже, обґрунтованість, систематизація, закріплення відповідними законами, актами, постановами з боку держави є запорукою того, що виховний процес відбувається у правовому полі з визначеними відповідними структурами та можливостями щодо втручання, регулювання та корекції процесу виховання.

Систематизація нормативно-правових актів необхідна перш за все, для здійснення обліку, розвитку законодавства і здійснення контролю над ним з метою забезпечення узгодженості та взаємозалежності різних його частин. Даний процес є важливою умовою правильного з'ясування і застосування правових норм державними органами, він сприяє розумінню законодавства як єдиного цілого. Систематизація забезпечує доступність законодавства для суспільства та усунення суперечностей між нормами права [3].

Основні державні інституції, такі як Міністерство освіти і науки України, Міністерство молоді та спорту України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Інститут проблем виховання НАПН України тощо,

керуючись Конституцією України, Законами України, Указами президента України, Наказами відповідних галузевих міністерств, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, забезпечують процес формування та реалізацію державної політики у сфері патріотичного виховання молоді.

Всю нормативно-правову базу з питань патріотичного виховання можна класифікувати наступним чином: 1) законодавчо-нормативні акти Верховної Ради України; 2) Укази Президента України; 3) нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України; 4) накази Міністерства освіти і науки України; 5) листи Міністерства освіти і науки України.

Ідея виховання громадянина патріота України з'явилася відразу після створення незалежної української держави, і вже 3 листопада 1993 року Постановою Кабінету Міністрів України № 846 було затверджено Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») та заходи щодо її реалізації. Цією програмою були визначені пріоритетні напрями реформування національного виховання, серед яких є утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродійностей. Одним із стратегічних завдань реформування освіти визначено фізкультурно-оздоровчу, військово-патріотичну діяльність, метою якої є розвиток почуття патріотизму [4].

А одним із перших законодавчих документів, який поклав початок створенню та впорядкуванню нормативно-правової бази з виховання патріотизму в нашій державі, став Указ Президента від 27 квітня 1999 року №456 «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», на підставі якого Постановою Кабінету Міністрів від 15 вересня 1999 року №1697 було затверджено «Національну програму патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства».

Програмою передбачено реалізацію заходів, що спрямовані на фізичний і духовний розвиток молоді. Як один із заходів, було впроваджено гру-випробування серед учнівської молоді «Котигорошко» (виховання молоді на українських традиціях і формування в неї здорового способу життя). У 2001 р. було видано розпорядження Президента України «Про заходи щодо подальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді» № 173/2001-рп, згідно з яким передбачається обов'язкове планування фінансових ресурсів, необхідних для виконання цієї програми. Для впровадження заходів важлива роль відводиться органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, які мають брати посилену активну участь у передбачених програмою заходах, залучаючи, як бюджетні, так й інші джерела фінансування.

Слід згадати документи, що спрямовані на підтримку діяльності громадських організацій козацького напрямку, значна увага яких спрямована на виховання молоді на національних традиціях. Це Указ Президента України «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2000–2005 рр.» від 15 листопада 2001 р. № 1092. Програмою було передбачено ряд заходів, спрямованих на активізацію військово-патріотичного виховання молоді.

У 2003 році було розроблено дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), яка мала бути впроваджена в навчальних закладах відповідно до наказу Міністра освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») № 855 від. 25 грудня 2003 року.

Основою нормативно-правової бази військово-патріотичного виховання та механізмом розвитку й упровадження військово-патріотичного виховання став Указ Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» [5].

Варто відзначити документи, в яких стратегічними визначено завдання виховання в особистості почуття любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника. Це Державна національна програма «Діти України», Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти України.

У 2011 році було розроблено Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки. Мета Концепції – забезпечення всебічної, а саме комплексної, послідовної, цілеспрямованої та узгодженої діяльності органів державної влади і суспільства щодо патріотичного виховання населення України [6].

На думку представника Державного Комітету України у справах ветеранів Г. Ясева, «укази Президента України з приводу поліпшення патріотичного виховання громадян, Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України, не виконуються» [1].

На сьогоднішній час прийнято низку документів, які регламентують державну політику у сфері національно-патріотичного виховання: Закон України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», Постанови Верховної Ради України від 12.05.2015 р. № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, затверджена Указом Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580/2015 тощо.

Досить широко проблему патріотичного виховання розкрито у Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, затвердженої 16 червня 2015 року Міністром освіти і науки України. Прийняття цієї концепції було зумовлено тим, що жодна з раніше прийнятих Концепцій не була розгорнута і не втілювалася в конкретні кроки щодо реалізації через зміну векторів розвитку держави і, відповідно, освітньої політики, через різні уявлення правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти. Концепцією встановлено мету та завдання національно-патріотичного виховання дітей та молоді, принципи та шляхи реалізації патріотичного виховання, етапи впровадження (2015 р, 2016–2017 рр., 2018–2019 рр.) та очікувані результати [7].

Окрім того, Загальнодержавною цільовою соціальною програмою патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр., схваленою рішенням колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 6/1–21 від 31.05.2012 р., закладається розуміння патріотизму як найважливішого соціально-культурного, духовно-мобілізаційного ресурсу, використання якого може суттєво вплинути на підвищення активності населення – в соціальній, виробничій, творчій сферах. Саме активізація соціальної сфери є запорукою позитивних змін в майбутньому нашої держави.

Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, як і інші Стратегії, визначає національно-патріотичне виховання дітей і молоді як один із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства. Цільовими групами Стратегії визначені молоді громадяни, які визначають свої життєві перспективи та потребують насамперед світоглядної опори, що не суперечить їхньому практичному досвіду, але розкриває нові можливості, а також діти з огляду на актуальність для них прикладів для наслідування, способів поведінки, що дають їм визнання в колективі однолітків і серед дорослих.

Згідно з Стратегією національно-патріотичне виховання дітей та молоді має здійснюватися згідно з розробленими відповідними центральними органами виконавчої влади концепціями, заходами у відповідних сферах національно-патріотичного виховання (освіта; наука; культура та мистецтво; профорієнтація на військові спеціальності; історія, вшанування пам'ятних дат, історичних постатей; краєзнавство; туризм; охорона довкілля; фізкультура, спорт, популяризація здорового способу життя; цивільна оборона; оборона України), із залученням провідних вчених, незалежних експертів, із урахуванням міжнародного досвіду.

За розробку стандартів у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді відповідальним є уповноважений центральний орган виконавчої влади, який має забезпечити участь вчених, незалежних експертів у процесі формування стандартів, з урахуванням кращого міжнародного досвіду успішних демократичних держав. Стратегією визначається впровадження єдиних стандартів, зокрема щодо засобів і способів, форм і методів

національно-патріотичного виховання, оцінки досягнень відповідних суб'єктів у цій сфері та їх компетентності [8].

Для розв'язання проблеми ефективного впровадження заходів з патріотичного виховання (за умови активної співпраці державних органів та громадськості) можна визначити наступні кроки:

- удосконалення нормативно-правової бази;
- підвищення статусу патріотичного виховання, його популяризація в українському суспільстві та системі освіти;
- створення єдиного національного патріотичного центру, діяльність якого має бути спрямована на розвиток, впровадження програм і заходів із патріотичного виховання, контроль за всіма етапами виховного процесу. Обов'язковим є залучення до діяльності такого центру фахівців із різних сфер, міністерств, відомств;
- активізація діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій щодо утвердження патріотизму; співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з об'єднаннями громадян;
- сприяння участі представників засобів масової інформації у заходах, спрямованих на популяризацію всіх видів патріотичного виховання;
- удосконалення інформаційного забезпечення патріотичного виховання громадян України; це можливо через створення рекомендацій щодо посилення патріотичної спрямованості програм радіомовлення, телебачення, друківаних матеріалів ЗМІ;
- створення єдиного реєстру організацій патріотичної спрямованості (громадські об'єднання, центри, спортивні клуби, військово-патріотичні центри тощо);
- впровадження більш ефективної системи фінансування патріотичних заходів; це можливо через створення привабливих умов (наприклад, податкові пільги) для приватних осіб, які можуть спрямувати додаткові фінансові ресурси на розвиток програм виховання.

Висновки. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання патріотизму. Підсумовуючи, можемо зазначити, що система патріотичного виховання повинна визначатися національними інтересами та духовними цінностями держави. В сучасних умовах всі складові цієї системи мають носити системний і цілеспрямований характер. Кількість усіх існуючих нормативно-правових документів з виховання патріотизму, без сумніву, має перейти в якість. Удосконалення нормативно-правової бази, професійне управління з боку державних органів усіма етапами виховного процесу, створення відповідних сприятливих умов для підвищення ефективності та дієвості патріотичного виховання в майбутньому забезпечать довготривалий ефект – формування нації патріотів.

Список використаної літератури

1. Ясев Г. Державна програма патріотичного виховання населення [Електронний ресурс] / Г. Ясев // Світ дитячих бібліотек. – Режим доступу : lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/6/33.pdf.
2. Чупрій Л. В. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи [Електронний ресурс] / Л. В. Чупрій // Агентство Стратегічних Досліджень. – Режим доступу: http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan_perspektivi.html
3. Необхідність та переваги систематизації законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.desn.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1871%3A2012-08-07-14-09-10&catid=353%3A2012-03-22-14-34-14&Itemid=3172&lang=ua
4. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): прийнята Постановою Кабінету Міністрів України 3 листопада 1993 року № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
5. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді: прийнята Указом Президента України 25 жовтня 2002 року № 948/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 44. – 15 листоп. – С. 13. – ст. 2002
6. Проект Концепції Програми патріотичного виховання на 2013–2017 роки передбачає активізацію пропагандистської роботи в ЗМІ, збільшення випуску вітчизняних кінофільмів та книг [Електронний ресурс] // Міністерство молоді та спорту України. – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/en/material/7643>
7. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: затверджена наказом

- Міністерства освіти України 16 червня 2015 року № 641 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacziionalno-patriotichne-vixovannya/>
8. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: прийнята Указом Президента України 13 жовтня 2015 року № 580/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 23. – 19 жовт. – С. 19. – ст. 1319
 9. Діденко О. Г. Реалізація державної політики національно-патріотичного виховання молоді на регіональному рівні [Електронний ресурс] / О. Г. Діденко // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2012. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_23
 10. Федуняк С. Г. Національна безпека України в контексті сучасних процесів у Європі і на пострадянському просторі / С. Г. Федуняк // Національна безпека України. – Київ : Стилос, 2004. – С. 81 – 90.

References

1. Yasiev, H. *State program of patriotic education of the population*. World of children's libraries. Retrieved from <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/6/33.pdf>. (in Ukr.).
2. Chuprii, L.V. *Patriotic education in Ukraine: situation and perspectives*. Agency of Strategical Research. Retrieved from: http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan_perspektivi.html. (in Ukr.).
3. *Necessity and advantages of legislation systematization*. Retrieved from http://www.desn.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1871%3A2012-08-07-14-09-10&catid=353%3A2012-03-22-14-34-14&Itemid=3172&lang=ua. (in Ukr.).
4. *State national program "Education" ("Ukraine of the 21st century")* adopted by the Cabinet of Ministers of Ukraine from November 3 1993, № 896. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>. (in Ukr.).
5. Concept of the pre-service training and military patriotic education of youth adopted by the Decree of President of Ukraine from October 25 2002, № 948/2002. *Official Journal of Ukraine*, 44, 13. (in Ukr.).
6. *Concept of patriotic education for the years 2013–2017 provides the intensification of advocacy in the media, increase the production of domestic films and books*. Retrieved from <http://dsmsu.gov.ua/index/en/material/7643>. (in Ukr.).
7. *Concept of patriotic education of children and youth. Measures of the patriotic education of children and youth and guidance on patriotic education in secondary schools* approved by the order of the Ministry of Education of Ukraine from June 16 2015, № 641. Retrieved from <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacziionalno-patriotichne-vixovannya/>. (in Ukr.).
8. Strategy of national-patriotic education of children and youth for 2016–2020 from October 13 2015, № 580/2015. *Official Journal of the President of Ukraine*, 23, 19. (in Ukr.).
9. Didenko, O. H. (2012). State policy realization of national patriotic education of youth at the regional level. *Public administration: theory and practice*, issue 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_23. (in Ukr.).
10. Feduniak, S. H. (2004). National security of Ukraine in the context of modern processes in Europe and the post-Soviet space. *National security of Ukraine*, 81 – 90. (in Ukr.).

KOVAL Andrii,

Postgraduate Student, Higher School Pedagogy Department,
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
e-mail: sktigers.koval@meta.ua

THE PROBLEM OF STATE SUPPORT OF THE PATRIOTIC UPBRINGING OF THE UKRAINIAN YOUTH

Abstract. *At the present stage of our country the question of forming a nation of patriots, individuals with an active lifestyle, with high spiritual and moral qualities gets of great importance. Undoubtedly, a state plays a special role in this educational system. After all, an integrated and purposeful state policy in the sphere of patriotic education will provide, both in the short term and in the long term, the necessary conditions for the development and effective implementation of programs and activities for patriotic education.*

The purpose of the article is to investigate the legal framework of patriotic education in Ukraine, the activities of government in providing the educational process, the factors that divine the success and effectiveness of the taken measures. Recommendations are given to increase the effectiveness of implemented programs with the participation of the state. The author determines two components of the policy level. This is the theoretical-project and organizational levels. The theoretical-project level is characterized by analytical activity, which is aimed at forming the effectiveness of the processes of forming a patriot. The organizational level should be aimed at creating and regulating the conditions for the process of implementing the patriotic education system. In addition, the author notes in the article the importance of the systematization of normative legal acts, which ensures the accounting, development of legislation and control, the consistency and interdependence of its various parts.

The main state institutions, such as the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Ministry of Youth and Sports of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Ministry of Defense of Ukraine, the Institute of Problems of Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, etc.,

guided by the Constitution of Ukraine, Laws of Ukraine, Decrees of President of Ukraine, orders of ministries, orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, ensure the formation and implementation of state policy in the sphere of patriotic education of youth. The article refers to the fact that the legal framework of patriotic education was developed in 1993 with the adoption of the State National Program "Education" (Ukraine of the 21st Century). The adoption of a number of important documents aimed at promoting and development of the patriotic education system, its implementation continues to the present day. The article also mentions documents aimed at supporting the activities of public organizations of the Cossack movement, whose considerable attention is directed to education of youth on national traditions.

In the article the author gives recommendations for increasing the effectiveness of the process of patriotic education, such as improving the legal framework, raising the status of patriotic education, revitalizing the activities of government, creating a single register or a base of patriotic organizations in Ukraine, and increasing funding for patriotic education. Nevertheless, the article does not exhaust all the problems, aspects of this complex educational process. The main thing that should be taken into account when adopting and implementing any legal document is that the system of education in the sphere of patriotic education should be determined both by the interests of each individual citizen of Ukraine and by the national interests and spiritual values of the state.

Keywords: *patriotism, educational process, patriotic education, education, legal framework, state policy.*

*Одержано редакцією 10.06.2017
Прийнято до публікації 12.06.2017*